

יאיר נוימן

המוכר והז'ר: ייצוגים חברתיים בקבוצות בישראל
בנימן, יair, 2015, תרגום: ח.ב., עורך: י.ל.י., ס. 6, כרך 1, עמ' 361, אוניברסיטת בן-גוריון, 2008.

בעריכת אמדע אור וסמדר בנ-אשר, הוצאת הספרים של אוניברסיטת בן-

גוריון, 2008, עמ' 361, אמדע

בסדרת הרצאות שננתן חורחה לואיס בורהם באוניברסיטת הרווארד, תיאר את תחשות חוסר הנחת שבקリアת כתבייהם של אסתטיקנים, אלה החוקרים את היפני, כ"קראייה בכתבים של אסתטונומים שמעורם לא רוא כוכב".¹ בדרכו הפואטית מצביע בורהם על תמה מוכחת בחשיבה האירופית, תמה שהעסיקה רבות הוגים כדוגמת וילhelm דילטאי, מיכאל בחתון, ואך לאקאן, והיא הפער בין התנסות הראשונית והבלוי מתווכת, מה שדילטאי כינה Erlebnis, לתיאוריזציה של התנסות זו. נראה שפער זה אינו מתריד במיוחד את העוסקים במרחב הטבע אך הוא מהוות קושי עצום לפסיכולוגיה העוסקת לא בתיאוריזציה של עצמים טבעיים אלא בתיאוריזציה של החוויה המנטאלית שהיא עצמה תוצר של תהליכי תיווך מוקדמים, כדוגמת תהליכי תיווך לשוניים. מכך משתמע, שעל מנת להבין את המיציאות הפסיכולוגיות علينا להבין את הדרכים השונות בהן "מייצג" האדם את עולמו הפיזי והחברתי. רעיון זה עומד בסתייה ברורה לחוזן הפסיכולוגיה המודעית אשר שאפה להזות חוקים אוניברסיטאים של הנפש.

הweeneyון שהמציאות הפסיכולוגית היא מציאות מתווכת בבסיסה וככזאת היא צריכה להיחקר הוא רעיון וריאלי במיוחד על רקע hegemonia של הפסיכולוגיה האמריקאית המודרנית. ביחס עם זאת, מפרשפטיביה אינטלקטואלית אין בה חדש, אלא שסוג' מוסקוביצי, וכי תיאורית הייצוגים החברתיים, היה מהראשונים שתבאו אותה בשנות ה-60 לbijter משמעותי במסגרת הפסיכולוגיה החברתית. מוסקוביצי הוא פסיכולוג יהודי צרפתי אשר פעל בסביבות לשני פסיכולוגים חברתיים אירופאים נוספים: הנרי טאג'פל שהיגר לאנגליה וגרוטם ברגנר שהיגר לארה"ב. העבודה שפסיכולוגים יהודים אלו חוו את זועות המלחמה והובילו כל אחד מהם בדרכו להתייחס לגורם החברתי בגורם מכובן של המיציאות הפסיכולוגיות; וזאת, בנוגד לפרוידיאנים אשר גילו אדישות כלפי החברתי של המיציאות הפסיכולוגית ולמרכיסטים אשר גילו אדישות כלפי הפסיכולוגיה של הייצור החברתי.

על פי תיאורית הייצוגים החברתיים של מוסקוביצי הייצוגים הם אובייקט החקירה האלטימטי של הפסיכולוגיה החברתית. ייצוגים אלה הם מבנים דינמיים השותפים לחברתי.

הקבוצה ומבנים את התנהגותה. בניגוד לתפיסה המרכסיטית, לפחות בגורסתה הנאיבית, המסבירה תופעות חברתיות בתוצר ייצוגים יציבים או "תודעה קולקטיבית", מציג מוסקוביצי שיש להפוך את הייצוג מגורם מסביר לגורם מוסף, להתייחס לאופן בו ייצוגים משתנים באופן דינامي, ולהציג על ייחסי הגומלין המורכבים בין הייצוג כמשתנה המעצב תודעה ובו זמינות מעוצב על ידה. בכך מוטשטשת משמעותו הגובל בין הפסיכולוגיה לחברתי.

בדומה לפסיכולוגים מרכסיטים, דוגמת ואלנטין ולושנוב, טוען מוסקוביצי שייצוגים משוחררים תודעה קולקטיבית ומעצבים אותה, אך טוען שייצוגים חברתיים הם ישויות דינמיות המכזאות במשא ומתן מתמיד בין הפרט לקבוצתו ומשמשים פונקציה מרכזית אחת והיא להפוך את הזר לזר. זו איננה זורת טריויאלית אלא חווית החסר, חוותיתו של אובייקט ללא שם, מסמן ללא סימן, "בן בלי שם" שורות מטילה אימה. הרעיון של "בן בלי שם" כגורם מאיים מופיע גם הוא בתחום תרבותית, וניתן לצין בראשמה הזאת את תית'קלף, גיבורו "אנקת גבאים" של אמיליו ברונטה שהוא בן בלי שם המפר את שגרת חייה של המשפחה שאליה הוא חזר כמו גם את אחד מגיבורי סיפומו של מיי ברדיץ'בסקי שהרב מסרב להעניק לו את בתו החסורה בטענה שהוא "בן בלי שם". מוסקוביצי, לפיכך, ממקם את חווית הורות בהקשר של הסמיוטיקה (תורת הסימנים והסימונות) האירופית, ובדומה לאלקן, בחווית האימה של המפגש עם הממשי והבלתי מתווך.

מהם המנגנונים המבנימים ייצוגים חברתיים? שניים ממנגנוני הייצוג המרכזים הם עיגון ואובייקטיביזציה. עיגון כולל בתוכו מיזן אובייקטיבים לקטגוריות ושימתה של הקטגוריה. לדוגמה, תוגeo של אינדייזידואל בקטgorיה ומתן שם לקטגוריה זו ("יהוור") שימושה כליל מרכז בחברה הסובייטית גם אשר נעשה ניסיון אידיאולוגי להתנווע מקטגוריות העבר, וגם כאשר קטגוריה זו הינה חסרת כל משמעות עבור היהודים אשר ראו בעצם חלק מבוני העולם החדש והתנווע לחלוון מיהדותם.² מושג השיום רחוק מלהיות טריויאלי. אין המזכיר בשם שניית לאחר יד, משות שאין בכך משום עשייה מארגנת תודעה. לדוגמה, המושג consciousness הוא מושג פסיכולוגי מרכז טרנספורמציה תרבותית ממושג המתאר ידע משותף (con-together + sci-knowing) למושג המתאר ידע פרטני הקיים רק עבור האינדייזידואל. מושג פסיכולוגי נוספת ש עבר הטמרה דומה הוא מושג ה "עצמי" (self) אשר החל את דרכו בפרוטרגטמיין כסימן המתאר נפרדות, כבר קונוטציות שליליות עד כדי תיארוו-canonicrist, והפרק לסימן של אינדייזידואליות חיובית עם עלית הבוגנות האירופית וסימני זהות אחרים כדוגמת האוטופורטט וטביעת האצבע.

אובייקטיביזציה מערכת "ראייפיציה" של הקטגוריה והפיכתה מאובייקט מופשט לדבר ממשי קונקרטי המתזהה לבעל קיום אמיתי בכיבול ואובייקטיבי לכאהורה המנוח מהייצוגים המכוננים אותו. ההבניה הפטוזור-מודעית של הנאציזם את מושג הגזע היא רק דוגמה אחת לאופן שבו קטגוריה חברית מתחזה לאובייקט אמיתי בכיבול וכן הם הבנייתם של זרים

אחרים, כדוגמת לקובי למידה בחברה האמריקאית³ – הבניה המנסת להעניק צbijון נירולוגי לתופעה שהיא חברתיות בסיסית.

ספרו החשוב של מוסקוביצי⁴ נכתב בשנת ה-60 ועסק בהבניה החברתית של הפסיכואנליזה. מאו זרמו מים ובאים אל הים המחקל ומושג ההבניה החברתית הפך להיות לייצוג קובל בקשר חוגים נרחבים. יחד עם זאת, זו הפעם הראשונה בה נעשה ניסיון סורר להביא את משנתו של מוסקוביצי בעכירות לקהיל היישראלי. על רקע זה ספרם של אור ובני אשר הוא יוזמה מבורכת. הספר כולל מבוא מצוין ובհדור של אור, שני פרקים של מוסקוביצי ואחד מתלמידיו, ואסופה מאמריהם שנכתבו על ידי תלמידיה של אור. ספר זה העוסק ביצוגים בדרכם להברת הזור הוא באופן פרודוכסלי גם kali מצוין להורות המוכר ודרך רעננה לבחון את משמעותם של ייצוגים חברתיים הנראים בעינינו פריוויאליים.

הערות

1. Borges, J. L. (2000). *This craft of verse*. Harvard, MA: Harvard UP.
2. Slezkine, Y. (2004). *The Jewish century*. Princeton: Princeton UP.
3. McDermott, R., & Varenne, H. (1995). Culture as disability. *Anthropology and Education Quarterly*, 26, 324-348.
4. Moscovici, S. (1961/2008). *Psychoanalysis: Its image and its public*. Cambridge: Polity.